

Defensoría
del Pueblo
COLOMBIA

TUKUIKUNAMANDA SIERRA NEVADA SUYUPI KAUSASKAKUNAMANDA PANGAPI WILLAKUMI DEFENSORIA DEL PUEBLO

Lengua: Runa Simi o Quichua Inga
Pueblo: Inga

Imam tukuikunata Defensoria del Pueblo Willaku

Defensoría del Pueblo suti sug panga llugsichiska chipi willakumi tukui Inga runapurakunata, sug llagtakunamandapas Sierra Nevada de Santa Martamanda, imam llakichispa, manchachispa kausanaku.

Chi pangapi willakumi Sierra Nevada sutipi tiankunasi sug rigcha runakuna, ejercito Gaitanista sutichirinkuna, chasallata Autodefensas Conquistadores de la Sierra Nevada de Santa Marta, sutichirinkuna, paikuna munankunasi allpakunata kichungapa, paikunamanda apiringapa allpakunata kikin runakunata kaskamandata kichungapa.

Maikan llagta suyukunapi

kausaskakunamanda willaku: Chay kausaskakunamanda Willakumi iskay chungu sug llagtapi kausaskakunamanda Guajirapi kausaskakunamada, Cesarpi kausaskakunamanda Magadalenapi kausaskakunamanda.

Imam Manchachiy niraia: willanakumi atun manchachiy niskam tia nukanchipa allilla derechokunata arkay munanaku, nispa mamima sinchi atun kausayta sakingapa munankuna chi jiru runakuna.

Maikan Manchay suyukunam niska ka

Manchay suyukunapi niskag tiami kay Autodefensas Conquistadoras de la Sierra Nevada (ACSN) chasallata Ejército Gaitanista de Colombia (EGC) kikinpura makay apanakugmanda

Paykunag tukui runakunata manchachispa, makikunata wataspa sugsinama apankuna, mañaspa, wañuchispa purinakumi, wawakunata, sipaskunata, musukunata llakichispa agllaspa surkunkuna apangapa, man katichigpi wañuchinkuna

Maykan ayllukuna, runakuna kawai ministinkuna

Llakichiska runakunatag
unguspallami kausankuna kay atun
llagtakunapi uchulla
llagtakunapapas. Rigsisunchi
maykan llakispa ayllukunam
kausankuna:

- **Nukanchi kikinpura runakuna:** Kággaba sutikunata, Iku sutikunata, Wiwa sutikunta, Kankuamo sutikunata, Taganga sutikunata, Ette Ennaka sutikunata, Wayúu sutikunata Zenú sutikunata, Yukpa sutikunata, Ingakunatapas.

Lana runakunata pas manchachinaku

- Sug rigcha runakunata pas, chagramanda runakunata, chalwadur runakunata, awadurkuntapas

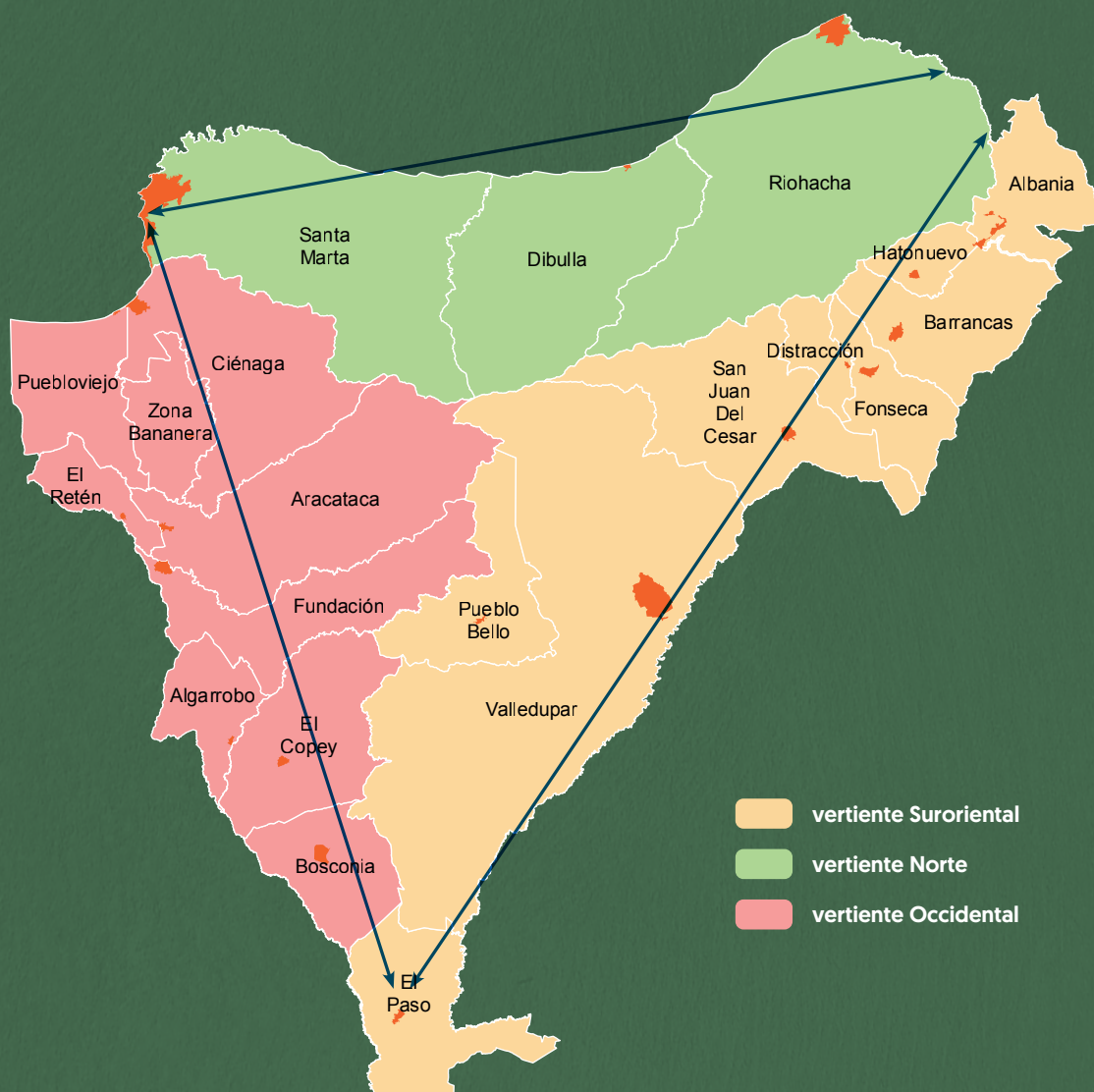
Ayllukunamanda runakunata pas.

- Wawakunata, musukunata, sipaskunata pas
- Quichachiy runakunatapas
- Sug rigcha niskaiug runakunatapas
- Puridur Runakuna, gitano runakunata niskaug pas

Kay Sierra Nevada de Santa Martapa ayllunkunaman da chi kilkaska pangapi allilla iuiachispa Willaku

Kay kilkaska pangapi niraimi
imasam tukui kay atun llagtapi
Colombia iukankuna michanga,
Sierra Nevadamanda suyuta,
runakunata, nukanchipurakunata,
ianapurakunata, sipaskunata,
musukunata warmikunata sugrigcha
runakunata maki mañachingapami kay
atun llagtapi iuiachiku tukuikunata
ima ministigpi kawanga ari
maki kuanga.

Maikan llagta suyukunapi kausaskakunamanda willaku

1

**Ñugpamanda allpamkunata
Tukuikuna sumaglla michaspa
kausangapa.**

Kay atun colombia

llagtamandakunata iukankunam:

- Nukanchipa ñugpamanda allpakunata sumaglla michachisunchi, yupaychisunchi iakukunata, iana suyuta (línea negra) sutikaskata, sacha ukukunata, urkukunata sumaglla kawasunchi.
- Nukanchipa ñugpamanda allpakunapi ama ima chinigmanda runakunata tapuspa rurachukuna, nukanchipa allpata llakichingakunami.

2

**Tukuikunatami Atun Llagtaka rigsi,
atun taitakunata, nukanchipura
taitakunata,**

- Nukanchipa atun taitakunawa yanapanasunchi tukuikunata michangapa, arkangapa nukanchipa sumgalla iachaikunawa.
- Nukanchipa iachakunata sakisunchi purichukuna suma waira, suma samaita kachangapa tukuikunata.
- Michasunchi, arkasunchi, kinchasunchi nukanchipura wawakunata, sipaskunata, musukunata ama chi jiru runakuna apaspa puringakunami.

**Kay Sierra Nevada de Santa
Martapa ayllunkunamanda
chi kilkaspa pangapi allilla
iuiachispa Willaku**

3

Imasam aukarunakunata arkanchi

Kay atun colombia llagtamandakunata iukan kunami

- Nukanchipa ñugpamanda allpakunapi chaiasunshi ama ayllukunata runakunata ñipi manchachingakunami.
- Iachachiy wasipi, wasikunapi, chaiay wasipi ama ñipi makaykuna apanakuchu.
- Atun llagtakunamanda taitakunawa sumaglla saiarisunchi, unguyta anchuchispa, iachaykuna tiangapa chi allpakunapi.

4

Justicia niraiaskata

Fiscalia chasallata sug atun llagtamandakunawa iukam:

Nukanchipura warmita, ianapurakunata wañuchigkuna manchachidurkunata, makadurkunata maskachisunchi wanachingapa ama ñimas llakichispa purinakuchu.

- Nukanchipa atun taitakunawa atun llagtapi kawagkunawa pas tandinakuspa allikam sinchi saiarispa sumaglla iukanchimi uillanga.
- Ama wamikunata makay tiangami, ñi pitapas mana wañuchingpa apanakuy tiangami.

5

5. Musukunata, sipaskunata kinchaymi chaiaku

Atun llagtamanda taitakunaka iukan kunami:

- Iukankunami maki kuanga wawakunata, sipaskunta, musukunata ama paikunapa wasimanda, allpamanda llakichispa llugsichingakuna sugsinama.
- Sipaskunata, musukunata, wawakunata willaiy allika ama tuglliachidiru allpapi purinakuchu chasapag iachachiy wasipi.

6

Atun mamakunata, atun taitakunata, ayllukunata kinchaiaichiy

- Kay UNP sitiskata chasallata sug entidad sitikaskata iukankunami kilkaska pangapi uillangakuna imasam sapalla micharingapa ka chasallata tukuykunawa micharingapa.
- Llagtata runa kawagkuna sumaglla arkachukuna, sumaglla ñugpamanda sinchi taitakunawa allpata purichukuna suma ambikunawa ambispa.
- Sumaglla pangapi kilkaspa allilla willaykuna nukanchipura runakunamanda, ianapura runakunamanda, sug rigcha runakunamandas.

7

Nukanchipa Ñugpamanda allpata; pacha mamata suma kawasunchi

lukankunami allpakunata – pacha mama kawadurkuna ka:

- Pacha mama, allpa mama kawadur runakunata lukankunami kinchailachinga, kamachiy apanga paikunatapas ñimaikanpas mana piñangapa kanchu.
- Ñukanchipurakunawa, ianarunapurakunawa, sugrigcha purakunawapas allikam maki kuanga ama nukanchipa allpata wagllichingapa.
- Ingapurakunawa, sug purakunawapas sumaglla allpata – pachamamata wakachisunchi suma iachaykunata kausachispa mana allpitata wagllichingapa.

8

Runa yanapay ima llakiykunata pisichingapa

Llagtamadakuna ka iukankunami

- Yanapay wasikunapi, kilkaska pangakunawa sumagllam llakispa runakutam iuka chaskinga.
- Runakunata llakichispa llugsiskakunata sumaglla ayninga.
- Allpakunata Achkaiaichii, sumaglla allpata kausachii utkam ruwaykunata tia.
- Ette Ennaka runakunapata paykunapa ayllukunamanda piskuskata utka ñugpachichukuna.

9

Nukanchi Kikin atun uma taitapa ñugpachiy

Ministerio del interior suti ka:

- lukam Tukuikunamanda nukanchipa niraiaskata iachaykui sakinga tukui iura runakunag suma nukanchimanda iachaikungakuna.
- Kikinkunapa ñugpa pachamanta ayllullagtakunapag iachachispa sinchiaichingapa nukanchipa kikin iachaikunata.

10

Suyupura rimanakuy, sumaglla kawsangapa ama juchachispa

lukankunami entidades nisqakuna ka:

- Paz total niraiaskata tukuy runakunata, nukanchipura runakunata, ianapurakunata rimaspa iuiachinga ñugpachinga.
- Ama warmikunata, sipas warmikunata, sugrigcha runakunata chasallata ianapurarunakunata sakinga juchachingapa.
- Nukanchipura, ianapura, kinchag runakunawapas tandariy sakiringa.

Maylla rimaspag niraiami tukui nukanchipurakun amandag willay

Atun llagta Sierra Nevada suyuta
sumagllam waqachiy, kinchachiy
iuka chasam maikan mana chi
suyuta uagllichingakuna

Kay iukami Nukanchipura
taitakunata, ianapurakunapa
taitakunata, sumaglla
sinchiachinga.

Kay iukami wawakunapa,
nukanchipa taitakunapa,
ianapurakunapa, sug runakupa
kausaiyta michachiy
kausachinga.

Kay iukami Sierra
Nevadamanda ayllukunawa
iukankunami tandaripa uianga,
chasam mana uagllichingakuna
tukuy runakunata.

Kay iukami Ama uagllichispa
nukanchipa allpakunata,
iachaykunata, allikam sumaglla
Tukuikuna kausasunchi.

Traducido Por:
Antonia Agreda.

Fotografías:
Archivo Comunidad Inga de Valledupar.